

Katarzyna Dąbrowska-Gruszczyńska

Uniwersytet Warszawski

KAPITAŁ ZAGRANICZNY W POLSKIM SEKTORZE BANKOWYM A POZIOM JEGO ROZWOJU NA TLE PAŃSTW OECD

Wstęp

System bankowy jest głównym elementem życia gospodarczego każdego państwa. W ostatnich latach XX w. kraje transformacji systemowej, w tym Polska, stanęły przed wyzwaniem otwarcia sektorów bankowych dla inwestorów zagranicznych. Żywiono nadzieje, że kapitał zagraniczny będzie remedium na braki technologiczne, zacofanie jakości i oferty usługowo-produktowej, kultury zarządzania oraz przede wszystkim na niedobór rodzimego kapitału. Oczekiwano, że wraz z napływem zagranicznych inwestorów nastąpi rozwój sektora bankowego i zmniejszy się dystans w stosunku do krajów rozwiniętych w obszarze systemu finansowego. Istniały także pewne obawy co do perspektyw finansowania przez obce instytucje projektów infrastrukturalnych, nisko zyskowych, lecz o wysokich korzyściach społecznych.

W artykule podjęto próbę oceny stanu rozwoju sektora bankowego w Polsce na tle rozwiniętych gospodarek, ze szczególnym uwzględnieniem roli kapitału zagranicznego w budowaniu nowego systemu bankowego.

Motywy napływu kapitału zagranicznego. Szanse i zagrożenia dla kraju goszczącego

Na początku transformacji systemowej Polska, jak i inne państwa postso-
cjalistyczne, borykała się z wieloma problemami gospodarczymi. Państwowe
przedsiębiorstwa obciążały gospodarkę nieefektywnym zarządzaniem zasobami,

stratami finansowymi i niską efektywnością. Potrzebowały nowych rozwiązań technologicznych i systemowych, do czego niezbędny był przede wszystkim kapitał. Motorem przemian w całej gospodarce stał się sektor bankowy, który przy braku innych pośredników finansowych pełnił kluczową rolę w rozwoju finansowym i w konsekwencji gospodarczym Polski. Rozpoczęte w latach 80. ubiegłego wieku próby reformy sektora bankowego nie dawały początkowo spodziewanych efektów. Polski system bankowy na początku lat 90. nadal charakteryzował się:

- brakiem konkurencji i dbałości o klienta, wynikającym z niedostatecznej liczby działających banków, przy równoległej ich specjalizacji i podziale terytorialnym rynku,
- brakiem przepisów regulujących działalność systemu bankowego,
- niską efektywnością,
- brakiem zainteresowania innowacjami produktowymi,
- niskimi kwalifikacjami pracowników bankowych¹.

Rozwiązaniem problemów, przy braku rodzimego kapitału, było otwarcie krajowego sektora bankowego na napływ inwestycji zagranicznych. Oczekiwano, że wraz z bankami zagranicznymi pojawią się nowe produkty i usługi finansowe, zostaną wdrożone powszechnie akceptowane standardy księgowości i sprawozdawczości, nastąpi wzrost konkurencji wymuszający strategię proklientowskie. Zagraniczne instytucje miały zapewnić dalszy rozwój bankowości, a w rezultacie integrację ze światowym systemem przepływów kapitałowych. W ten sposób przedsiębiorstwa i banki krajowe uzyskiwałyby łatwiejszy dostęp do międzynarodowego rynku kapitałowego. Z wejścia zagranicznych banków miała skorzystać także gospodarka jako całość w wyniku poprawienia się efektywności systemu bankowego, technologii i know-how, przy równoczesnej stabilizacji i umacnianiu się krajowego sektora finansowego. Liczono na połączenie ekspansji zagranicznych instytucji z rozwojem rynków finansowych kraju przyjmującego. W wyniku silniejszej konkurencji o depozyty i zwiększonego popytu na fundusze służące zwiększeniu akcji kredytowej, miał znacząco rozwinąć się rynek międzybankowy, na czym miały skorzystać także banki krajowe.

Zwiększająca się konkurencja powinna wpłynąć na kształtowanie się stóp procentowych. Wraz z rozwojem systemu bankowego można było się spodziewać obniżenia marż odsetkowych, co z zadowoleniem przyjęliby zarówno klienci banków, jak i instytucje aktywnie działające na rynkach finansowych. Obecność zagranicznych banków w krajach postsocjalistycznych miała także poprawić ich międzynarodowy wizerunek i zwiększyć atrakcyjność, a w efekcie zachęcić po-

¹ J. Bonin i in., *Banking in Transition Economies. Developing Market Oriented Banking Sectors in Eastern Europe*, Edward Elgar, 1998.

tencjalnych inwestorów globalnych. Z zagranicznymi inwestycjami w sektorze bankowym wiązały się również pewne obawy. W wyniku pojawiania się coraz większej ilości banków zagranicznych spodziewano się zarówno utraty kontroli nad systemem bankowym przez władze, jak i pogorszenia warunków działalności banków krajowych na skutek nasilenia się konkurencji ze strony obcych, zasobniejszych i lepiej wyposażonych instytucji zagranicznych, tym bardziej, że większość krajowych banków borykała się ówczesnie z problemem złych kredytów. Gorsza pozycja krajowych instytucji mogła doprowadzić do wyparcia ich z dochodowych obszarów usługowych przez zagraniczne banki, i w dalszej kolejności, przy ciągłym braku odpowiedniej stopy zwrotu z działalności, ich likwidacji.

Sposób alokowania funduszy poprzez zagraniczne banki nie musiał być zbieżny ze stosowanymi metodami banków krajowych, co było wymieniane jako jedno z wielu zagrożeń liberalizacji obrotów kapitałowych w obszarze sektora bankowego. Różnica ta mogła prowadzić do odmiennych niż planował rząd wzorców rozwoju gospodarczego. Zarówno banki zagraniczne, jak i krajowe dążyły do uzyskania jak najwyższych zysków z prowadzenia działalności, jednak obce instytucje finansowe, maksymalizując zyski w skali globalnej, mogły do nich dążyć innymi metodami. Banki zagraniczne znały bardzo dobrze rynki światowe, jednocześnie miały małą wiedzę na temat realiów kraju goszczącego je. Mogły zatem finansować tylko takie przedsiębiorstwa, które posiadały światowe standardy rachunkowe, działały na skalę międzynarodową i miały wyrobioną dobrą reputację, ograniczając jednocześnie dostęp do kredytowania małym, rozwijającym się przedsiębiorstwom krajowym.

Rozwój instrumentów finansowych powodował kolejne zagrożenia związane z napływem inwestycji bezpośrednich do sektora bankowego, wynikające przede wszystkim z możliwości omijania opodatkowania i transferem kapitału przez zagraniczne instytucje finansowe. Paradoksalnie mogło się okazać, że podatki będą płacone jedynie przez instytucje krajowe, co doprowadzi do asymetrii w gospodarce na korzyść podmiotów zagranicznych².

Napływ kapitału zagranicznego do sektora bankowego

Wysoki udział kapitału zagranicznego w sektorach bankowych krajów transformacji gospodarczo-ustrojowej już w pierwszych dziesięciu latach reform

² K. Dąbrowska, M. Gruszczyńska, *Kapitał zagraniczny w polskim sektorze bankowym a efektywność polityki pieniężnej*, „Bank i Kredyt” 2002, nr 11-12.

świadczył o tym, że kraje te były atrakcyjnym polem do inwestycji dla międzynarodowych instytucji finansowych. Aktywność inwestorów zagranicznych we wchodzeniu na polski rynek usług bankowych była uwarunkowana polityką licencyjną i prywatyzacyjną władz polskich. W pierwszym etapie, obejmującym okres od 1990 r. do pierwszej połowy 1992 r., stworzono bardzo korzystne warunki zakładania banków z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce (wakacje podatkowe, wnoszenie i utrzymywanie kapitału w dewizach, możliwość transferu 15% zysków), jak i banków krajowych. Wprowadzenie łagodnych kryteriów przy licencjonowaniu banków było efektem demonopolizacji krajowego sektora bankowego. Z drugiej strony także banki zagraniczne (głównie z obszaru UE i Stanów Zjednoczonych) były zainteresowane podjęciem działalności na terenie Polski podążając za rodzimymi producentami, eksporterami, swoimi dotychczasowymi klientami, którzy inwestowali w Polsce.

W połowie 1992 r., co stanowi początek drugiego etapu, liberalna polityka licencyjna NBP wobec dopuszczania kapitału zagranicznego do polskiego rynku bankowego zmieniła się zasadniczo. Postępowanie to było uzasadnione załamaniem się kondycji finansowej większości banków, pogorszeniem jakości portfeli kredytowych i obniżeniem wypłacalności. Kryzys, który ujawnił się w polskim systemie bankowym spowodował, że bank centralny konsekwentnie odmawiał udzielania nowych licencji bankom zagranicznym. Obawiano się, że wejście nowych banków zagranicznych mogłoby do reszty osłabić pozycję konkurencyjną krajowych banków. Prowadzono także działania w kierunku zrównania praw banków z obcym i krajowym kapitałem³. Nadrzędnym celem polityki NBP było doprowadzenie do wzmocnienia polskiego sektora bankowego. Wobec nieudanych prób przekonania banków zagranicznych już działających w Polsce do wzięcia udziału w restrukturyzacji sektora bankowego, zdecydowano się wykorzystać w tym celu kapitał oczekujący na zainwestowanie. W związku z tym dla inwestorów zagranicznych pojawiła się kolejna szansa na ulokowanie kapitału w polskiej bankowości. W drugiej połowie 1994 r. widać było pierwsze efekty nowej polityki licencyjnej. Można uznać, że stanowi to początek trzeciego etapu. Udział w restrukturyzacji przybierał formę wykupienia banku zagrożonego upadłością, pomocy finansowej przy restrukturyzacji banku znajdującego się w złej sytuacji lub pomocy dla banku, który go przejął. Finansowy wkład w sanację i dokapitalizowanie polskich banków stanowił dla napływającego kapitału zagranicznego koszt uzyskania dostępu do rynku. Wydanie licencji bankowi zagranicznemu lub udzielenie zgody na zakup przez bank zagraniczny kontrolnego pakietu akcji banku

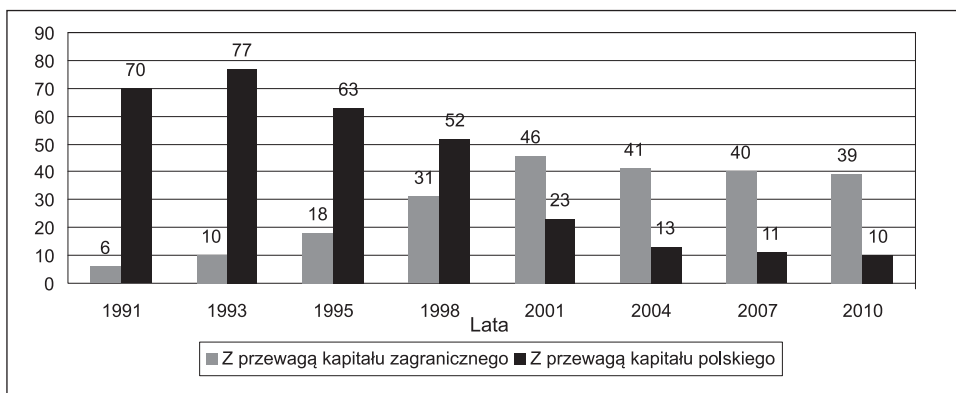
³ Zob. zmiana ustawy Prawo Bankowe z 1992 r., Dz.U. nr 18, poz. 82.

krajowego zostało w tym etapie uwarunkowane udziałem w restrukturyzacji polskiego sektora bankowego.

Członkostwo Polski w OECD oraz polskie starania o przyjęcie do UE przesądziły o dalszej polityce licencyjnej. Rok 1999 rozpoczął najbardziej liberalny z dotychczasowych czwarty etap w polityce regulacji napływu kapitału obcego. Oprócz zakładania oddziałów i nowych banków instytucje zagraniczne uczestniczyły w procesie transformacji polskiego sektora bankowego biorąc aktywny udział w jego prywatyzacji. Wśród inwestorów strategicznych prywatyzowanych banków komercyjnych znalazły się głównie podmioty z UE. Dzięki wcześniej rozpoczętej prywatyzacji sektora bankowego oraz atrakcyjności polskiego rynku udało się pozyskać renomowanych i doświadczonych inwestorów. Proces przekształceń własnościowych banków komercyjnych właściwie został zakończony już w 2000 r. Udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym od tego czasu ustabilizował się na poziomie 60-70%. Pod bezpośrednią i pośrednią kontrolą Skarbu Państwa pozostały: PKO Bank Polski, Bank Gospodarstwa Krajowego, Bank Poczty oraz Bank Ochrony Środowiska⁴.

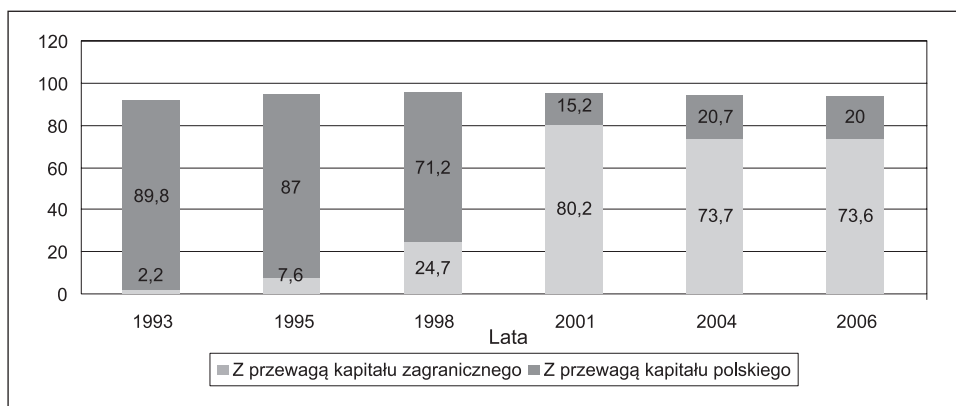
Napływ inwestycji zagranicznych do polskiego sektora bankowego spowodował zmiany w strukturze własnościowej, rozkładzie kapitału oraz udziale w rynku usług finansowych (rys. 1-4). Liczba banków komercyjnych kontrolowanych przez kapitał zagraniczny wzrosła z 6 w 1991 r. do 39 na koniec 2010 r. Wzrostowi liczby działających banków z przewagą kapitału obcego towarzyszył również wyższy udział banków zagranicznych w sumie funduszy, depozytów i udzielonych kredytów w całym sektorze bankowym. Na koniec 2006 r. banki zagraniczne posiadały ponad 73% kapitału oraz 67% kredytów dla sektora niefinansowego wszystkich działających w Polsce banków komercyjnych, jednak wysoka pozycja rynku detalicznego pozostającego w rękach państwa PKO BP sprawia, że pod koniec 2006 r. udział banków zagranicznych w depozytach krajowych nie przekroczył 65%.

⁴ Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, *Raport o sytuacji banków w 2010 roku*, Warszawa 2011.

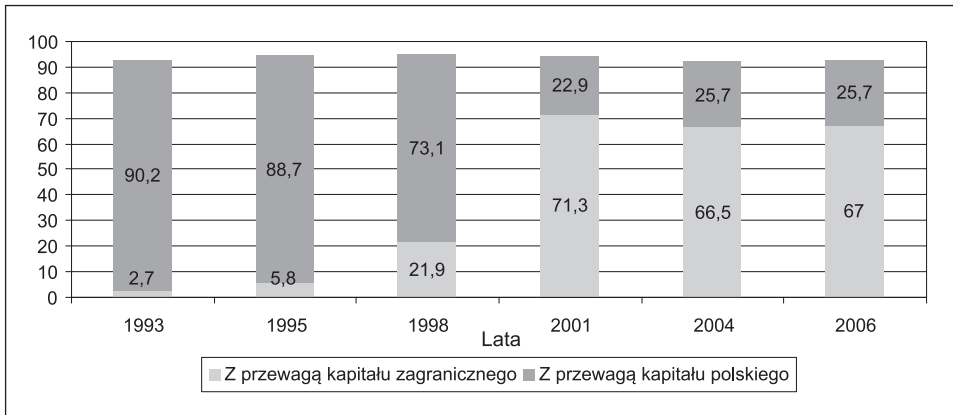
Rys. 1. Liczba banków komercyjnych (bez banków w stanie upadłości i w likwidacji) w latach 1991-2010 (stan na koniec roku)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie KNF.

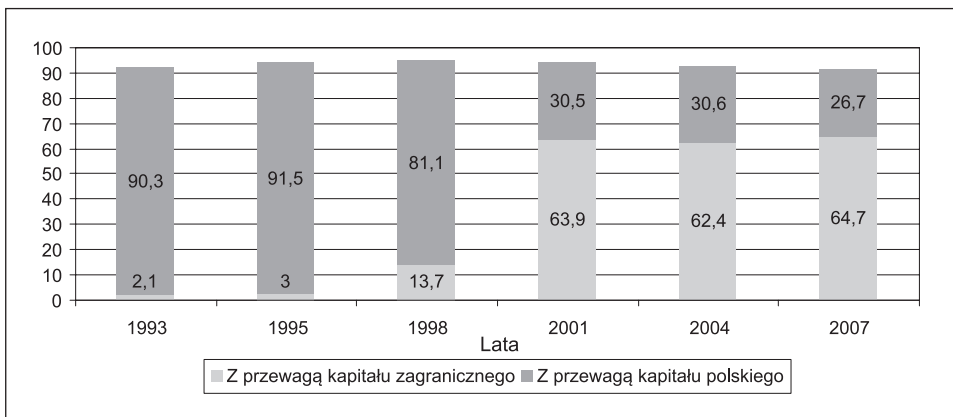
Rys. 2. Rozkład funduszy systemu bankowego w latach 1993-2006 (stan na koniec roku) – Suma funduszy podstawowych i uzupełniających, odpowiadająca do końca 1997 r. funduszom własnym brutto

Źródło: Ibid.

Rys. 3. Rozkład kredytów netto dla sektora niefinansowego w systemie bankowym w latach 1993-2006 (stan na koniec roku)

Źródło: Ibid.

Rys. 4. Rozkład depozytów sektora niefinansowego w systemie bankowym w latach 1993-2001 (stan na koniec roku)

Źródło: Ibid.

Efektywność polskiego sektora bankowego na tle innych państw OECD

Badacze przedmiotu uważają, że wejście zagranicznych banków poprawia alokację kapitału oraz zwiększa efektywność krajowego sektora bankowego⁵. Levine wskazuje na poprawę jakości i zwiększenie dostępności usług finansowych na krajowym rynku w związku z wyższym stopniem konkurencji w sektorze bankowym. Twierdzi również, że banki zagraniczne mogą dostarczać bodźców do udoskonalenia nadzoru bankowego i podstaw prawnych oraz umożliwiać dostęp krajowi do międzynarodowego kapitału⁶.

McFadden analizując wpływ wejścia zagranicznych banków do Australii wykazała, że poprawiło to działalność operacyjną banków krajowych⁷. W Pakistanie, Turcji i w Korei Południowej dzięki bankom zagranicznym uzyskano dostęp do zagranicznego kapitału, przez co sfinansowano wiele projektów krajowych⁸. Terrell porównał sektory bankowe czternastu rozwiniętych krajów, z których osiem nie wprowadzało barier wejścia dla zagranicy. Badanie to dotyczyło okresu 1976-1977⁹. W krajach, które pozwalały na działalność banków zagranicznych zanotowano ogólnie niższe marże odsetkowe brutto, niższe zyski przed opodatkowaniem oraz niższe koszty operacyjne. Amel i Liang potwierdzili, że wejście banku zagranicznego negatywnie wpływa na zyskowność banków krajowych¹⁰.

Claessens, Demirguc-Kunt i Huizinga po przeanalizowaniu 80 krajów w latach 1988-1995 doszli do nieco odmiennych wniosków¹¹. Podczas gdy zagraniczne banki w krajach rozwiniętych wykazują niższe marże odsetkowe oraz wydat-

⁵ C.M. Buch, *Opening up for Foreign Banks: How Central and Eastern Europe Can Benefit*, "Economics of Transition" 1997, No. 5, p. 339-366; A. Gelb, S. Sagari, *Banking*, in: *The Uruguay Round: Services in the World Economy*, eds. P. Messerlin, K. Sanvant, World Bank and UN Centre on Transnational Corporations, Waszyngton 1990; I. Walter, H.P. Gray, *Protectionism, and international banking, Sectoral efficiency, competitive structure and national policy*, "Journal of banking and Finance" 1983, No. 7, p. 597-609.

⁶ R. Levine, *Foreign banks, financial development, and economic growth*, in: *International Financial Markets*, ed. C.E. Barfield, AEI Press, Waszyngton 1996.

⁷ C. McFadden, *Foreign banks in Australia*, Bank Światowy 1994.

⁸ J. Bhattacharaya, *The role of foreign banks in developing countries: A survey of evidence*, Cornell University 1993.

⁹ H.S. Terrell, *The role of foreign banks in domestic banking markets*, in: *Financial Policy and Reform in Pacific – Rim Countries*, ed. H. Cheng, Lexington Books 1986.

¹⁰ D.F. Amel, J.N. Liang, *Determinants of entry and profits in local banking markets*, "Review of Industrial Organization" 1997, No. 12, p. 59-78.

¹¹ S. Claessens, A. Demirguc-Kunt, H. Huizinga, *How does foreign entry affect the domestic banking market?*, Bank Światowy 1998.

ki na działalność i zyskowność w stosunku do banków krajowych¹², to odwrotne zjawisko zachodzi w krajach rozwijających się. Może to sugerować, że przyczyny i konsekwencje wejścia inwestorów zagranicznych, jak również warunki środowiska konkurencyjnego i normy regulacyjne występujące za granicą różnią się znacząco pomiędzy krajami rozwiniętymi i rozwijającymi się. Co najważniejsze, wzrost udziału zagranicznych banków prowadzi do niższej zyskowności banków krajowych w obu grupach państw.

Spośród badań nad wpływem kapitału zagranicznego w sektorze bankowym warto zwrócić uwagę na te, które dotyczyły także państw postkomunistycznych. W pracach empirycznych nad efektywnością kosztową, zyskownością, rentownością aktywów oraz efektywnością przychodów banków, zagraniczne instytucje osiągały lepsze wyniki niż banki krajowe¹³. Claessens i van Horen niejako zamknęli dyskusję na temat różnicy w efektywności finansowej banków zagranicznych i krajowych. Zbadali praktycznie wszystkie czynniki, które w sposób bezpośredni lub pośredni mogły wpływać na zyskowność banków, ich próba obejmowała 1866 instytucji w 51 krajach w okresie 1999-2006. Według nich banki zagraniczne osiągają lepsze wyniki finansowe od krajowych instytucji, jeśli:

- pochodzą z kraju o wysokim PKB,
- w kraju goszczącym występują niedostateczne regulacje w systemie prawnym, posiadają stosunkowo duże aktywa, kapitały oraz udział w rynku,
- pochodzą z kraju o tym samym języku urzędowym co kraj goszczący i o podobnych regulacjach prawnych¹⁴.

Metodologia i zakres badań

Przytoczone wyżej prace reprezentują główny nurt badań nad efektywnością w sektorach bankowych. W niniejszym artykule podejście do efektywności jest nieco inne, zamiast efektywności finansowej poddano analizie efektywność spełniania funkcji przypisanych sektorowi bankowemu. Dobrze rozwinięty system bankowy państwa powinien spełniać następujące funkcje:

¹² H.S.Terrell, op. cit.

¹³ J. Bonin i in., op. cit.; H.S. Yildirim, G.C. Philippatos, *Efficiency of banks: recent evidence from the transition economics of Europe, 1993-2000*, "European Journal of Finance" 2007, No. 31, p. 123-143; O. Havrylchyk, E. Jurzyk, *Profitability of foreign and domestic banks in Central and Eastern Europe: does the mode of entry matter?*, "Economics of Transition" 2011, No. 19, p. 443-472.

¹⁴ S. Claessens, N. van Horen, *Being a foreigner among domestic banks: Asset or liability?*, "Journal of Banking and Finance" 2012 (w druku).

- umożliwienie wymiany dóbr i usług poprzez dostęp do systemu płatniczego,
- gromadzenie oszczędności i ich dalsza alokacja,
- pozyskiwanie, przetwarzanie i udostępnianie informacji,
- zarządzanie ryzykiem,
- kontrola nad pożyczkobiorcami (zarządzającymi przedsiębiorstwami)¹⁵.

Analiza stopnia spełniania powyższych funkcji w Polsce na tle państw OECD pozwoli na ocenę stopnia rozwoju rodzimego sektora bankowego na tle tych krajów. Ze względu na przeważający udział kapitału zagranicznego w bankowości będzie można również ocenić efekt liberalizacji przepływów kapitałowych w obszarze sektora.

Na potrzeby niniejszego artykułu wybrano trzy wskaźniki, które reprezentują funkcje sektora bankowego:

- wartość aktywów banków w stosunku do PKB (aktywa/PKB),
- wartość kredytów udzielanych przez banki sektorowi prywatnemu w stosunku do PKB (kredyty/PKB),
- różnica pomiędzy oprocentowaniem kredytów i depozytów (marże).

Metoda badawcza opiera się na analizie przeprowadzonej przez Demirguc-Kunta i Levine'a oraz na wcześniejszych badaniach własnych. Analizą objęto 26 państw OECD w latach 1991-2008. Okres badawczy podzielono na trzy podokresy: 1991-1998, 1999-2003, 2004-2008, tak aby widoczna była zmiana w sektorze bankowym w początkowej fazie transformacji oraz w okresie przed i po akcesji do Unii Europejskiej. Wszystkie dane potrzebne do obliczeń zaczerpnięto z MFW oraz OECD (MAXDATA – OECD Statistical Compendium).

Pozycja aktywa/PKB odnosi się do wielkości sumy bilansowej krajowych banków depozytowych (deposit money banks)¹⁶ w relacji do PKB. Miara ta przybliża znaczenie banków komercyjnych w mobilizowaniu oszczędności w gospodarce, wskazuje na rolę, jaką spełniają te instytucje w alokacji funduszy krajowych. Im wyższa jest suma bilansowa banków komercyjnych, tym więcej środków może zostać przeznaczonych na inwestycje. Także poprzez większe aktywa dostępne stają się instrumenty zarządzania ryzykiem.

Dane o sumie bilansowej banków pochodzą z bazy IFS IMF, a więc mogą nieco odbiegać od tych, które są publikowane przez banki centralne poszczególnych krajów, gdyż nie zawierają niektórych pozycji bilansowych. Dla państw ze strefy euro dane zaczerpnięto z bazy MAXDATA OECD.

Kolejną ważną miarą rozwoju sektora bankowego jest wartość kredytów w relacji do PKB. Wskazuje ona na stopień spełniania przez niego funkcji alo-

¹⁵ R. Levine, op. cit.; X. Friexas, J.Ch. Rochet, *Microeconomics of Banking*, MIT Press 1998.

¹⁶ Określenia banki depozytowe i banki komercyjne są używane zamiennie.

kacji kapitału, kontroli jakości zarządzania oraz pozyskiwania i udostępniania informacji.

Kredyty oznaczają sumę należności banków depozytowych od sektora prywatnego. Nie zalicza się do nich kredytów i innych należności pochodzących z sektora publicznego, a więc centralnych i lokalnych instytucji rządowych i samorządowych oraz przedsiębiorstw państwowych. Wskaźnik kredyty/PKB pokazuje rzeczywiste znaczenie sektora finansowego dla właściwej alokacji kapitału – przeznaczania funduszy na zyskowne projekty inwestycyjne, co w dalszej perspektywie powinno dać wymierne efekty w postaci szybszego wzrostu gospodarczego. Co więcej, przyrost wielkości kredytów przyznawanych sektorowi prywatnemu, jeśli nie powoduje wzrostu udziału zagrożonych pożyczek, wskazuje na poprawę jakości kontroli zarządzających projektami inwestycyjnymi oraz zmniejszanie się asymetrii informacji dzięki wyższej jakości pozyskiwanych przez banki danych na temat klientów. Banki także pośrednio udostępniają zebraną i przetworzoną przez siebie informację na temat przedsiębiorstw, ponieważ uzyskanie kredytu przez firmę jest znakiem dla kontrahentów, akcjonariuszy i innych wierzycieli, że jej biznesplan jest wiarygodny i perspektywiczny. Warto jednak zauważyć, że niski stopień wskaźnika kredyty/PKB może w pewnych okolicznościach wskazywać na wyższy rozwój finansowy. Tak jest wtedy, gdy udział banków w całym sektorze zmniejsza się na rzecz innych niebankowych instytucji finansowych. Wtedy te ostatnie mogą dostarczać substytutów kredytów oferowanych przez banki komercyjne. Właśnie dlatego nie powinno się stosować tylko tej miary przy określaniu stopnia rozwoju sektora finansowego kraju.

Marże, jako różnica pomiędzy oprocentowaniem kredytów i depozytów, wskazują na wysokość kosztów transakcyjnych w gospodarce. Im wyższe marże, tym wyższe koszty transakcyjne, które przekładają się w dalszej kolejności na słabsze wypełnianie przez sektor bankowy funkcji wymiany, mobilizacji i alokacji kapitału. Wysokie marże będą bowiem powodowały, że wiele transakcji w gospodarce nie będzie opłacalnych. Również społeczeństwo nie będzie skłonne powierzać swoich oszczędności bankom (z powodu niskiego oprocentowania depozytów), a przedsiębiorstwa mniej będą zaciągać kredytów (ze względu na wysokie oprocentowanie).

Tabela 1 podsumowuje przydatność przedstawionych wskaźników charakteryzujących rozwój sektora bankowego do określenia stopnia spełniania przypisanych mu funkcji.

Tabela 1

Funkcje sektora bankowego a wskaźniki

	Funkcje sektora bankowego				
	ułatwianie wymiany	mobilizacja i alokacja kapitału	pozyskiwanie i udostępnianie informacji	zarządzanie ryzykiem	kontrola jakości zarządzania
Aktywa/PKB		√		√	
Kredyty/PKB		√	√		√
Marże	√	√			

W celu określenia stopnia rozwoju sektora bankowego oszacowano indeks BANK, obliczony na podstawie trzech opisanych wyżej miar. Skonstruowany w ten sposób indeks zawiera informacje o tym, jak sektor bankowy realizuje funkcje wymiany, mobilizacji oszczędności, alokacji funduszy, pozyskiwania i udostępniania informacji, zarządzania ryzykiem oraz kontroli jakości zarządzania w gospodarce. Sposób kalkulacji indeksu BANK, jak również pozostałych indeksów obliczanych w niniejszej pracy jest zgodny z metodą przyjętą w pracach Demirguc-Kunta i Levine'a¹⁷.

Wyniki badania i wnioski

Tabela 2 przedstawia uśrednione dane charakterystyk sektorów bankowych wybranych państw w latach: 1991-1998, 1999-2003, 2004-2008, z wyszczególnieniem indeksów rozwoju BANK 1, BANK 2 oraz BANK 3. Z całej próby wyróżniono kraje postkomunistyczne oraz kraje, które rządy musiały finansowo wspierać podczas ostatniego kryzysu.

¹⁷ Niech $X(i, j)$ równa się średniej wartości (w danym okresie) zmiennej j dla kraju i , a jednocześnie $X(j)$ będzie średnią wartością zmiennej j dla wszystkich badanych krajów. Wtedy wartość zmiennej j dla kraju i uwzględniająca wielkości dla wszystkich państw z próby definiuje się jako $x(i, j)$, gdzie: $x(i, j) = [X(i, j) - X(j)] / X(j)$.

Następnie każdy indeks rozwoju danego sektora będzie obliczany jako średnia arytmetyczna z $x(i, j)$.

Tabela 2

Poziom rozwoju sektorów bankowych wybranych państw OECD w latach 1991-2008

Kraj	Okresy														
	1991-1998				1999-2003				2004-2008						
	aktywa / PKB	kredyty/ PKB	marże	BANK1*	ranking	aktywa/ PKB	kredyty/ PKB	marże	BANK2**	ranking	aktywa/ PKB	kredyty/ PKB	marże	BANK3***	ranking
Czechy	0,77	0,57	0,06	0,07	17	1,14	0,48	0,04	-0,31	23	1,21	0,50	0,05	-0,35	23
Grecja	0,46	0,23	0,08	-0,37	24	1,15	0,80	0,06	-0,19	19	1,20	1,04	0,05	-0,20	19
Hiszpania	1,11	0,82	0,03	0,50	4	1,75	1,20	0,03	0,04	10	1,96	1,76	0,06	0,11	9
Irlandia	0,71	0,62	0,06	0,06	18	3,62	1,09	0,05	0,33	3	5,33	1,67	0,06	0,61	2
Islandia	0,57	0,54	0,10	-0,25	23	1,02	1,02	0,07	-0,14	16	2,07	2,37	0,08	0,30	5
Polska	0,34	0,15	0,07	-0,40	25	0,61	0,37	0,06	-0,43	26	0,63	0,45	0,06	-0,44	26
Portugalia	0,97	0,73	0,06	0,25	11	2,17	1,35	0,04	0,16	8	2,13	1,62	0,05	0,10	10
Słowacja	0,63	0,33	0,06	-0,13	21	0,97	0,54	0,05	-0,31	24	0,94	0,49	0,04	-0,39	25
Stany Zjednoczone	0,74	0,65	0,02	0,25	12	0,58	0,89	0,03	-0,27	22	0,62	0,99	0,03	-0,31	22
Węgry	0,40	0,27	0,06	-0,11	19	0,62	0,53	0,03	-0,39	25	0,76	0,69	0,02	-0,37	24
Wielka Brytania	1,18	1,16	0,02	0,58	2	3,29	1,35	0,01	0,35	2	4,17	1,78	0,01	0,44	3
Włochy	0,82	0,59	0,06	0,09	16	1,65	0,97	0,06	-0,05	15	1,85	1,17	0,09	-0,05	14
Średnia****	0,83	0,67	0,05			1,89	1,01	0,04			2,16	1,25	0,04		

* Indeks poziomu rozwoju sektora bankowego w latach 1991-1998.

** Indeks poziomu rozwoju sektora bankowego w latach 1999-2003.

*** Indeks poziomu rozwoju sektora bankowego w latach 2004-2008.

**** Policzona dla 26 państw OECD: Australii, Austrii, Belgii, Czech, Danii, Finlandii, Francji, Grecji, Hiszpanii, Holandii, Irlandii, Islandii, Kandy, Korei Południowej, Meksyku, Niemiec, Nowej Zelandii, Polski, Portugalii, Słowacji, USA, Szwajcarii, Szwecji, Węgier, Wielkiej Brytanii i Włoch.

W okresie 1991-1998 cztery objęte badaniem kraje postkomunistyczne zajmowały odległe pozycje w rankingu: Czechy (17.), Węgry (19.), Słowacja (21.), Polska (25.). Poniżej średniej znalazły się również Islandia (23.) oraz Grecja (24.). Wśród czołowych sektorów bankowych można wyróżnić instytucje z Wielkiej Brytanii (2.) oraz Hiszpanii (4.).

Porównanie Polski z pozostałymi krajami OECD pod względem rozwoju sektora bankowego w okresie 1991-1998 wypada niekorzystnie. Większość badanych gospodarek ma znacznie większe, aktywniejsze i efektywniejsze systemy bankowe, co łącznie wyraża się dużo wyższą wartością indeksu BANK1. Trzy analizowane wskaźniki: Aktywa/PKB, Kredyty/PKB oraz Marże znajdowały się poniżej średniej dla wszystkich objętych badaniem państw. W tym okresie oznaczało to, że polski sektor bankowy miał duży potencjał dalszego rozwoju zarówno w perspektywie wzrostu kapitałowego, i co za tym idzie aktywów banków, jak i ekspansji produktowej (przede wszystkim kredytowej).

W okresie 1999-2003 najwyższej rozwinięte sektory bankowe obserwowano w Szwajcarii, Wielkiej Brytanii, Irlandii. Wysoki stopień rozwoju bankowości Irlandia zawdzięcza przede wszystkim ponadprzeciętnym wartościom wskaźnika aktywa banków w relacji do PKB. Stosunek kredytów do PKB dla Irlandii w tym okresie nie przewyższa znacznie średniej ze wszystkich państw. W tym samym analizowanym czasie najniższy indeks rozwoju sektora bankowego BANK2 zanotowano w krajach transformacji systemowej (w kolejności od najgorszego wyniku: w Polsce, na Węgrzech, Słowacji, w Czechach).

W okresie 2004-2008 najbardziej rozwinięte sektory bankowe miały: Szwajcaria, Irlandia, Wielka Brytania, Islandia. Ostatni przypadek jest wart zastanowienia. Jeszcze pod koniec lat 90. Islandia miała relatywnie niski wskaźnik rozwoju BANK – 26. miejsce na 36 państw OECD i wybranych krajów postkomunistycznych. Wartości miar: kredyty/PKB, aktywa/PKB, marże dla okresu 1991-1999 kształtowały się odpowiednio 54%, 57%, 10%, przy średnich dla wszystkich badanych państw: 60%, 75%, 7%. Szybki wzrost wskaźnika rozwoju sektora bankowego oraz zmiana miejsca w rankingu z 16. miejsca w okresie 1999-2003 na 5. w latach 2004-2008 spowodowane były ekspansją kredytową i szybkim przyrostem aktywów banków. Najslabsze kraje pod względem rozwoju sektora bankowego w pierwszym badanym okresie nie zmieniły swoich pozycji w drugim okresie. Nie oznacza to, że nie rozwijały się one w ogóle, tylko że ich rozwój był mniej dynamiczny niż pozostałych państw. W latach 1999-2008 rozwój sektorów bankowych państw z grupy państw transformacji systemowej na tle krajów OECD w obu podokresach jest relatywnie niski. Pozycja Polski pogorszyła się w stosunku do okresu 1991-1998, co było wynikiem relatywnie mniejszego rozwoju

w stosunku do pozostałych w próbie państw. Wartości wskaźników poprawiły się w latach 2004-2008, ale nie na tyle, aby podążyć za wzrostem, który dokonał się w pozostałych krajach. Oznacza to, że wejście do Unii Europejskiej nie spowodowało nagłej poprawy w systemie bankowym. Paradoksalnie, być może słabszy rozwój sektora bankowego uchronił Polskę przed kryzysem finansowym obserwowanym w krajach wysoko rozwiniętych.

Zakończenie

Poziom rozwoju sektora bankowego Polski i innych państw postkomunistycznych, pomimo ogromnych zmian ilościowych i jakościowych, nadal odbiega od średniej krajów OECD. Z jednej strony oznacza to, że dystans do światowych rynków finansowych w badanym okresie nie zmniejszył się znacząco. Z drugiej to „zacofanie” w obszarze instrumentów i usług finansowych prawdopodobnie uchroniło polski sektor bankowy przed konsekwencjami ostatniego kryzysu finansowego. Najprawdopodobniej dopiero kryzys w krajach wysoko rozwiniętych przyspieszył proklientowską ewolucję sektora. Gasnąca koniunktura w krajach Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych zwróciła uwagę na wciąż perspektywiczne rynki krajów rozwijających się. Pojawiły się nowe, agresywne instytucje, aktywizując dotychczasowych uczestników rynku w walce o klienta. Sektor bankowy okazał się najbardziej zyskownym sektorem w Polsce w ostatnich latach, dlatego walka o klienta może wciąż liczyć na wsparcie kapitałowe i przynosić zyski. Ponowny nadmiar kapitału na rynkach międzynarodowych wpłynął na marże oraz na możliwości kredytowe banków działających w Polsce. Wyzwaniem dla sektora w najbliższym czasie będzie jednak właściwa alokacja tych funduszy i utrzymywanie wyposażenia kapitałowego na poziomie pozwalającym uniknąć konsekwencji potencjalnych wstrząsów na światowym rynku finansowym.

Przykłady państw wyszczególnionych w tab. 2 pokazują, że rozwój finansowy nie powinien być traktowany jako relacja liniowa i nie jest wskazane za wszelką cenę bezrefleksyjne podwyższanie wskaźników rozwoju sektora bankowego. Porównanie listy krajów z tabeli z listą państw dotkniętych kryzysem wskazuje, że zarówno bycie w czołówce, jak i na ostatnich miejscach w rankingu nie jest korzystne. Wydaje się, że najkorzystniejsze może być utrzymywanie się w okolicach średnich wskaźników dla wszystkich krajów. Prawdopodobnie decydującą kwestią jest stabilna sytuacja w sektorze bankowym, a ewentualne przesuwanie się

w górę listy rankingowej powinno mieć charakter stopniowy, a nie gwałtownego skoku z dalekich miejsc do czołówki państw o najlepiej rozwiniętych systemach bankowych. Potwierdzenie powyższych tez wymaga jednak dalszych badań.

Literatura

- Amel D.F., Liang J.N., *Determinants of entry and profits in local banking markets*, „Review of Industrial Organization” 1997, No. 12.
- Bhattacharaya J., *The role of foreign banks in developing countries: A survey of evidence*, Cornell University 1993.
- Bonin J. i in., *Bank performance, efficiency and ownership in transition countries*, „Journal of Banking and Finance” 2005, No. 29.
- Bonin J. i in., *Banking in Transition Economies. Developing Market Oriented Banking Sectors in Eastern Europe*, Edward Elgar, 1998.
- Buch C.M., *Opening up for Foreign Banks: How Central and Eastern Europe Can Benefit*, „Economics of Transition” 1997, No. 5.
- Claessens S., Demirguc-Kunt A., Huizinga H., *How does foreign entry affect the domestic banking market?*, Bank Światowy 1998.
- Claessens S., van Horen N., *Being a foreigner among domestic banks: Asset or liability?*, „Journal of Banking and Finance” 2012 (w druku).
- Dąbrowska K., Gruszczyńska M., *Kapitał zagraniczny w polskim sektorze bankowym a efektywność polityki pieniężnej*, „Bank i Kredyt” nr 11-12, Warszawa 2002.
- Dąbrowska K., Gruszczyński M., *Kapitał zagraniczny a transformacja sektora finansowego w Polsce*, PWN, Warszawa 2001.
- Freixas X., Rochet J.Ch., *Microeconomics of Banking*, MIT Press 1998.
- Gelb A., Sagari S., *Banking*, in: *The Uruguay Round: Services in the World Economy*, eds. P. Messerlin, K. Sanvant, World Bank and UN Centre on Transnational Corporations, Waszyngton 1990.
- Grigorian D.A., Manole V., *Determinants of commercial bank performance in transition: an application of data envelopment analysis*, „Comparative Economic Studies” 2006, No. 48.
- Havrylchuk O., Jurzyk E., *Profitability of foreign and domestic banks in Central and Eastern Europe: does the mode of entry matter?*, „Economics of Transition” 2011, No. 19.
- Levine R., *Foreign banks, financial development, and economic growth*, in: *International Financial Markets*, ed. C.E. Barfield, Waszyngton, AEI Press 1996.

- McFadden C., *Foreign banks in Australia*, Bank Światowy 1994.
- Raport o sytuacji banków w 2010 roku, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2011.
- Stefański M., *Sektory bankowe nowych państw członkowskich Unii Europejskiej*, „Współczesna Ekonomia” 2010, nr 1.
- Terrell H.S., *The role of foreign banks in domestic banking markets*, in: *Financial Policy and Reform in Pacific – Rim Countries*, ed. H. Cheng, Lexington Books, 1986.
- Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, *Raport o sytuacji banków w 2010 roku*, Warszawa 2011.
- Walter I., Gray H.P., *Protectionism, and international banking, Sectoral efficiency, competitive structure and national policy*, “Journal of Banking and Finance” 1983, No. 7.
- Yildirim H.S., Philippatos G.C., *Efficiency of banks: recent evidence from the transition economies of Europe, 1993-2000*, “European Journal of Finance” 2007, No. 31.

FDI IN POLISH BANKING SECTOR – DEVELOPMENT COMPARISON TO OECD COUNTRIES

Summary

Opening of national banking sector always started discussions and disputes. It is a common knowledge that countries in transition needed capital and technological support to improve economic competitiveness but there were some concerns about control over banking sector. Currently, this debate has started again.

The aim of this work is to analyse the development of banking sectors of Visegrad countries in 1999-2010. In the first part described the process of foreign investment in these sectors. In the second part measures of functions fulfilled by a well developed sector were estimated and index of development of banking sectors of Visegrad countries was constructed.